

Българската теория и практика и гео-екологическите ценности на Европейския съюз

Ст.н.с.д-р Борис КОЛЕВ, Н.с. Мария ГРОЗЕВА

БАН – Географски институт

Ценностите са сред вечната проблематика в развитието на човечеството. Обикновено под ценности се има пред вид само морално-етичната и поведенческа страна, което може да се счита за едностранчиво разбиране. Но, каквито и възгледи да има по този въпрос, по всяка вероятност е ясно, че ценностите са част от националната култура на съответната нация. Естествено, в резултат от историческите, икономическите, конфесионални и други особености на своето развитие, всеки народ е формирал и своя специфична култура в която заемат важно място и определени индивидуални и колективни ценности. В този смисъл нормално всеки народ проявява недоверие и ревност към чуждото, привнесеното, когато то му се налага като ценности и ценностни подходи, формирани при други различни условия и продукт на друго цивилизационно развитие.

В настоящето представяне се имат пред вид друг вид или клас ценности и ценностно поведение, а именно – геоекологичните ценности и най-вече основната ценност с която разполага всяка държава – географското пространство. Това са нови отношения към географската среда и съставящите я компоненти. Вече се осъзна, че потенциалите и ресурсите на планетата не са неизчерпаеми. Безконтролното им използване може да доведе до необратими отрицателни последици за живота като планетарно явление. В този смисъл групата на „геоекологичните ценности” обхваща целия кръг от разбирания и действия, насочени към разумно използване и естествено и опазване на

основните планетарни географски подсистеми като атмосферния въздух, горите, водите и почвената покривка. Тук няма да се посочва дългата и мъчителна еволюция на разбиранията в тази област в отделните страни, континенти и международни организации.

Пространството, особено в интуитивното му разбиране предимно като разстояния, до такава степен е влязло в битието на хората, че те не осъзнават в пълна степен неговото значение. Може би, това е нормално и обяснимо за ежедневния живот, труд и бит на почти всички хора. То се приема за даденост, както природните условия, и не винаги се възприема като най-важния потенциал и ресурс защото то е онзи природен съд или вместилище в който се е появил и развил животът като планетарно явление, а след него и обществото.

Накратко казано, независимо от създадени от векове, в случаите на Китай, Индия и Япония, и от хилядолетия, традиции, въпреки, че съвременното човечество ги цени и уважава, те по същество не оказват значимо влияние върху глобалните ценности на модерния свят. Естествено, че в морално-етичната сфера, въпреки нейната еволюция в исторически план, са се запазили или са променени слабо традиционни или класически ценности като „любовта” към родината, към децата, към Бога, към родителите, осъдителното отношение към насието, кражбите, предателството и всичко друго, което би могло да се определи като нарушение на съществуващи и общоприети за даден исторически етап обществен морал и етика.

Заедно с всичко посочено до тук, изследването на географското пространство има значение и за националната идентичност на съответната страна и нейния народ. Това е така, защото в общи линии цялото историческо и културно развитие на дадена нация се осъществява в обсега на нейното географско пространство. Тази географска обстановка е дала силно отражение в традициите, културата, бита, стопанската дейност и

редица други съществени страни от начина на живот на всеки народ и страна. Въпросите на националната идентичност и нейната връзка с географията са особено актуални в съвременните условия на протичане на най-различни глобализационни процеси при които съществуват реални опасения от обезличаването на значителен брой национални култури във всички части на света. Големият проблем в това отношение е намирането на приемлив баланс между глобалното и националното. Тази проблематика е разгледана много обстойно от географски позиции в сборника *Geography and National Identity* (1994), както и в редица други издания.

През последните десетилетия на ХХ век обаче започна бързо осъзнаване и разпространение и на друг тип ценности, а именно тези свързани с опазването на природната среда и устойчивото развитие. Основата на тези схващания е осъзнаването, че природата и географската обвивка на планетата са крайни. Веднага трябва да се спомене, че тези две основни групи не само не се изключват взаимно, но и се допълват. Тези процеси започнаха с известния доклад на бившата министър-председателка на Кралство Норвегия Гру Брутланд от 1971 г. В него тя даде началото и на сега вече широко разпространения термин „устойчиво развитие”. Последваха серия от международни прояви в които не само се отчиташе много високото антропогенно натоварване на природната и селищната среда, особено в развитите държави, но се предприеха и редица мерки. Тук могат да се посочат такива документи като Монреалския протокол от 1987 г. за опазване на озоновия слой, Решенията от Конференцията на ООН за климатичните промени проведена в Риу де Жанейру през 1992 г., Протоколът от Киото за намаляване на изхвърляните в атмосферата антропогенни газове и т.н. Други такива форуми са редовно провеждащите се конференции на министрите на околната среда от европейските държави и други. През 1995 г. нашата страна беше

домакин на Третата такава конференция на която бяха взети важни решения в тази сфера като приетата Общоевропейска стратегия за биологичното разнообразие и ландшафтите. Въз основа на нейните принципи още през 1998 г. се прие и специална Харта за устойчиво развитие на българските ландшафти.

Република България е страна по повечето от тези, както и на други подобни международни документи с което се е задължила да ги спазва. Вътрешната национална уредба по тези въпроси започна по две линии – нормотворческа, и чрез дейностите на неправителствения сектор. Още в средата на последното десетилетие на миналия век беше приет нови закони, за околната среда, за водите, за чистотата на атмосферния въздух, за опазване на земеделските земи и т.н. В почти всички закони, имащи отношение към средата са включени и раздели за нейното опазване. Тук е особено важно да се посочи басейновата организация на българските речни басейни, въвеждането на задължителната ОВОС (Оценка на въздействието върху околната среда), което е законово изискване без което не може да се осъществяват всички по-значими инвестиционни проекти.

С членството на страната в Съвета на Европа и особено в Европейския съюз, тя се задължава да прилага основополагащите принципи и геоекологични ценности, съдържащи се в приеманите от тези организации международни документи. Основните принципи и геоекологични ценности утвърдени от Европейския съюз, както и задължителните за прилагането им механизми се съдържат в глава „Околна среда”. Това е една от 31-те глави на предприсъединителния процес през който премина и Република България. Друг важен документ са приетите през септември 2000 г. в Хановер от 12 конференция на СЕМАТ (Европейска конференция на министрите, отговарящи за териториалното устройство) „Ръководни принципи за

устойчиво териториално развитие на Европейския континент”. Повечето от приетите от Съвета на Европа и ЕК геоекологични ценности са въплътени в нормативни документи, защото в противен случай те биха били само добри пожелания. Сред основните принципи, разработени от СЕМАТ, са: № 5 („Намаляване на посегателствата върху околната среда”), № 6 („Валоризиране и опазване на природните ресурси и природното наследство”), № 8 («Развитие на енергийните ресурси при подържане на сигурността»), №10 («Превантивно ограничаване на последствията от природните бедствия»). В цитирания документ са включени и български предложения за действия по отношение на рационалното и екологосъобразно социално-икономическо и териториално развитие. Те отразяват разбиранията на българските научни, стопански и обществени среди в тази област, като някои от тях имат и наднационално значение. Сред тези предложения и проекти са: «Устройство и интегрирано управление на крайбрежните зони, на европейските вътрешни морета и на големите транснационални речни басейни», «Устройство и интегрирано управление на Черноморското крайбрежие», «Европейска мрежа на екологичните коридори», «Странджа – защитена трансгранична територия» и други.

Още в преговорния процес по присъединяването към Европейския съюз нашата страна се задължи да включи в националната си нормативна уредба директивите и другите документи на съюза. Обхватът на приложното поле на тези документи, чиито норми и изисквания са въведени в българската нормативна уредба и отразяващи в определена степен геоекологични ценности, виждания и подходи, включва основните подсистеми на националното географско пространство. По-важни от тези документи на ЕС са следните: Директива 2007/60/ЕО на Европейския парламент и Съвета относно оценката и управлението на риска от наводнения, Директива

2001/77/ЕО на Европейския парламент и Съвета относно насърчаване на производството и потреблението на електроенергия от възобновяеми източници на вътрешния електроенергиен пазар, Директива 2003/30/ЕО на Европейския парламент и Съвета относно насърчаването на използването на биогорива и други възобновяеми горива за транспорт и други. Сред тези документи са и конкретни проекти със свои изисквания като обхванатите в Националната стратегическа референтна рамка на Република България за програмния период 2007-2013 г. седем оперативни програми. Няколко от тях като “Транспорт”, “Околна среда” “Регионално развитие” и „Развитие на селските райони” по същество са специално ориентирани към постигане на по-ефективно използване на териториалната подсистема на НГП на страната.

Това накратко са някои от основните документи, проекти и действия насочени към опазване на такива непреходни ценности отнасящи се непосредствено до опазването на жизнената природна и селищна среда в която съществува и се развива не само България, но и в много по-голям регионален и глобален аспект.

Управлението на използването на това национално пространство би трябвало да се допълни и с нови органи. В редица страни, освен съответните министерства и т.н. са създадени и функционират и т. нар. «национални служби» или «национални агенции». Статутът на органи с ранг на «национални служби» трябва да бъде различен от този на сега съществуващите държавни и изпълнителни агенции. Тези централни органи изпълняват конкретни национални, т.е. общодържавни функции, а някои от тях подържат специализирани мрежи от съответни обекти (станции), наблюдаващи в реално време протичане на дадени природни или антропогенно предизвикани събития или процеси. В този аспект тук се предлага създаването, по-точно възстановяването, на следните такива органи, което не означава, че досега не са съществували подобни

структури, изпълняващи функциите на бившите Комитет по геология, Национален съвет по водите, Главно управление по хидрология и метеорология, Главно управление по геодезия и картография и други. По-конкретно предложението е да се създадат:

- Национална агенция по концесиите;
- Национална агенция по водите;
- Национална служба по геодезия, картография и кадастър;
- Национална хидрометеорологична служба;
- Национална геологична служба;
- Национална сеизмична служба.

Естествено, биха могли да се направят възражения, че създаването на тези органи, а и други подобни национални ведомства ще увеличи броя на държавните служители и ще са необходимо по-големи разходи. Едва ли тези евентуални опасения ще са оправдани, при условие че посочените дейности се извадят заедно със сегашната им издръжка и персонал от министерствата и другите ведомства в които са сега.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

КОЛЕВ, Б.(1997). Географското пространство – ресурс на бъдещето. Сб. Географското пространство – инвестиция за XXI век. Изд. Географски институт при БАН, С.

КОЛЕВ, Б. (2008). Националното географско пространство на Република България, Херон Прес, С.

НАТУРА 2000, Принос на екипа “ФАУНА” към изграждането на общоевропейската екологична мрежа.

Европейска харта за териториално развитие. Инф. Бюлетин “Местна демокрация и регионална политика”, бр. 1, декември 1998, Изд. МРРБ и НЦТРЖП, С.

Национален план за регионално развитие (1999). МРРБ, С.

Национална горска политика и стратегия “Устойчиво развитие на горския сектор в България, 2003-2013 г.” (работен вариант), МЗГ, 2003 г., С.

Национална стратегия за развитие и управление на водния сектор до 2015 г. – приета с протоколно решение № 21, т. 43 на Министерския съвет от 3 юни 2004 г.

Национална стратегия за регионално развитие на Република България за периода 2005-2015 г., Обн. ДВ, бр.42 от 17 май 2005 г.

Ръководни принципи за устойчиво развитие на Европейския континент. Европейска конференция на министрите, отговарящи за териториалното устройство (12 сесия на СЕМАТ, 7-8 септември 2000 г., Хановер), Изд. МРРБ и НИЦР, С.

KOLEV, V., P. ROUKOVA (1999). Priorities of Regional Development Policy. ESTIA Project Third Working meeting, 24-25 Sept., Bucharest.

KOLEV, V. et al. (2000). Portrait of Regions. Bulgaria. Vol. 10, Luxemburg.

GEOGRAPHY AND NATIONAL IDENTITY (1994). Ed. by D. Hooson, The Institute of British Geographers, Blackwell, Oxford UK & Cambridge, USA.

х х х Structural policies and European territory. COOPERATION WITHOUT FRONTIERS. EU Regional policy, Brochure 2002. European Commission.

ЗАКОН за биологичното разнообразие. Обн.ДВ.бр.77 от 9 август 2002 г.,изм.ДВ.бр.88 от 4 ноември 2005 г.,изм.ДВ.бр.105 от 29 декември 2005 г.,изм.ДВ.бр.29 от 7 април 2006 г.,изм.ДВ.бр.30 от 11 април 2006 г.,изм.ДВ.бр.34 от 25 април 2006 г.,изм.ДВ.бр.52 от 29 юни 2007 г.,изм.ДВ.бр.64 от 7 август 2007 г.,изм.ДВ.бр.94 от 16 ноември 2007 г.

ЗАКОН за водите. В сила от 28.01.2000 г., Обн.ДВ.бр.67 от 27 юли 1999 г., изм.ДВ.бр.81 от 6 октомври 2000 г., изм.ДВ.бр.34 от 6 април 2001 г., изм.ДВ.бр.41 от 24 април 2001 г., изм.ДВ.бр.108 от 14 декември 2001 г.,изм.ДВ.бр.47 от 10 май 2002 г., изм.ДВ.бр.74 от 30 юли 2002 г., изм.ДВ.бр.91 от 25 септември 2002 г., изм.ДВ.бр.42 от 9 май 2003 г., изм.ДВ.бр.69 от 5 август 2003 г., изм.ДВ.бр.84 от 23 септември 2003 г., доп.ДВ.бр.107 от 9 декември 2003 г.,изм.ДВ.бр.6 от 23 януари 2004 г., изм.ДВ.бр.70 от 10 август 2004 г., изм.ДВ.бр.18 от 25 февруари 2005 г., изм.ДВ.бр.77 от 27 септември 2005 г., изм.ДВ.бр.94 от 25 ноември 2005 г., изм.ДВ.бр.29 от 7 април 2006 г., изм.ДВ.бр.30 от 11 април 2006 г., изм.ДВ.бр.36 от 2 май 2006 г., изм.ДВ.бр.65 от 11 август 2006 г., попр.ДВ.бр.66 от 15 август 2006 г., изм.ДВ.бр.105 от 22 декември 2006 г.,изм.ДВ.бр.108 от 29 декември 2006 г. изм.ДВ.бр.22 от 13 март 2007 г.,изм.ДВ.бр.59 от 20 юли 2007 г.изм.ДВ.бр.36 от 4 април 2008 г.

ЗАКОН за възобновяемите и алтернативните енергийни източници и биогоривата. Обн. ДВ. бр. 49 от 19 юни 2007 г.

ЗАКОН за горите. Обн. ДВ.бр.125 от 29 декември 1997 г., изм.ДВ.бр.79 от 10 юли 1998 г., доп.ДВ.бр.133 от 11 ноември 1998 г., доп.ДВ.бр.26 от 23 март 1999 г., изм.ДВ.бр.29 от 7 април 2000 г., изм.ДВ.бр.78 от 26 септември 2000 г., доп.ДВ.бр.77 от 9 август 2002 г., изм.ДВ.бр.79 от 16 август 2002 г., изм.ДВ.бр.99 от 22 октомври 2002 г., изм.ДВ.бр.16 от 18 февруари 2003 г., изм.ДВ.бр.107 от 9 декември 2003 г., изм.ДВ.бр.72 от 2 септември 2005 г., изм.ДВ.бр.105 от 29 декември 2005 г., изм.ДВ.бр.29 от 7 април 2006 г., изм.ДВ.бр.30 от 11 април 2006 г., изм.ДВ.бр.34 от 25 април 2006 г., изм.ДВ.бр.36 от 2 май 2006 г., изм.ДВ.бр.82 от 10 октомври 2006 г., изм.ДВ.бр.102 от 19 декември 2006 г., изм.ДВ.бр.13 от 9 февруари 2007 г.,изм.ДВ.бр.24 от 20 март 2007 г.,изм.ДВ.бр.64 от 7 август 2007 г.

ЗАКОН за защитените територии. Обн. ДВ.бр.133 от 11 ноември 1998 г., изм.ДВ.бр.98 от 12 ноември 1999 г., изм.ДВ.бр.28 от 4 април 2000 г., изм.ДВ.бр.48 от 13 юни 2000 г., доп.ДВ.бр.78 от 26 септември 2000 г., изм.ДВ.бр.23 от 1 март 2002 г., изм.ДВ.бр.77 от 9 август 2002 г., изм.ДВ.бр.91 от 25 септември 2002 г., изм.ДВ.бр.28 от 1 април 2005 г., изм.ДВ.бр.94 от 25 ноември 2005 г., изм.ДВ.бр.30 от 11 април 2006 г., изм.ДВ.бр.65 от 11 август 2006 г.,изм.ДВ.бр.24 от 20 март 2007 г.,изм.ДВ.бр.62 от 31 юли 2007 г.,изм.ДВ.бр.36 от 4 април 2008 г.

ЗАКОН за опазване на околната среда. Обн. ДВ.бр.91 от 25 септември 2002 г.,попр.ДВ.бр.98 от 18 октомври 2002 г., изм.ДВ.бр.86 от 30 септември 2003 г., изм.ДВ.бр.70 от 10 август 2004 г., изм.ДВ.бр.74 от 13 септември 2005 г., изм.ДВ.бр.77 от 27 септември 2005 г., изм.ДВ.бр.88 от 4 ноември 2005 г., изм.ДВ.бр.95 от 29 ноември 2005 г., изм.ДВ.бр.105 от 29 декември 2005 г., изм.ДВ.бр.30 от 11 април 2006 г., изм.ДВ.бр.65 от 11 август 2006 г., изм.ДВ.бр.82 от 10 октомври 2006 г., изм.ДВ.бр.99 от 8 декември 2006 г., изм.ДВ.бр.102 от 19 декември 2006 г., изм.ДВ.бр.105 от 22 декември 2006 г.

ЗАКОН за подземните богатства. Обн.ДВ.бр.23 от 12 март 1999 г., изм.ДВ.бр.28 от 4 април 2000 г., изм.ДВ.бр.108 от 14 декември 2001 г., изм.ДВ.бр.47 от 10 май 2002 г., изм.ДВ.бр.86 от 30 септември 2003 г., изм.ДВ.бр.28 от 1 април 2005 г., изм.ДВ.бр.94 от 25 ноември 2005 г., изм.ДВ.бр.30 от 11 април 2006 г., изм.ДВ.бр.36 от 2 май 2006 г., изм.ДВ.бр.37 от 5 май 2006 г.

ЗАКОН за регионално развитие, обн. ДВ. бр. 50 от 30 май 2008 г.

ЗАКОН за устройство на територията. В сила от 31.03.2001 г., Обн.ДВ.бр.1 от 2 януари 2001 г., изм.ДВ.бр.41 от 24 април 2001 г., изм.ДВ.бр.111 от 28 декември 2001 г., изм.ДВ.бр.43 от 26 април 2002 г., изм.ДВ.бр.20 от 4 март 2003 г., изм.ДВ.бр.65 от 22 юли 2003 г., изм.ДВ.бр.107 от 9 декември 2003 г., изм.ДВ.бр.36 от 30 април 2004 г., изм.ДВ.бр.65 от 27 юли 2004 г., изм.ДВ.бр.28 от 1 април 2005 г., изм.ДВ.бр.76 от 20 септември 2005 г., изм.ДВ.бр.77 от 27 септември 2005 г., изм.ДВ.бр.88 от 4 ноември 2005 г., изм.ДВ.бр.94 от 25 ноември 2005 г., изм.ДВ.бр.95 от 29 ноември 2005 г., изм.ДВ.бр.103 от 23 декември 2005 г., изм.ДВ.бр.105 от 29 декември 2005 г., изм.ДВ.бр.29 от 7 април 2006 г., изм.ДВ.бр.30 от 11 април 2006 г., изм.ДВ.бр.34 от 25 април 2006 г., изм.ДВ.бр.37 от 5 май 2006 г., изм.ДВ.бр.65 от 11 август 2006 г., изм.ДВ.бр.76 от 15 септември 2006

г., изм.ДВ.бр.79 от 29 септември 2006 г., изм.ДВ.бр.82 от 10 октомври 2006 г., изм.ДВ.бр.106 от 27 декември 2006 г., изм.ДВ.бр.108 от 29 декември 2006 г.,изм.ДВ,бр.41 от 22 май 2007 г.,изм.ДВ,бр.61 от 27 юли 2007 г.,изм.ДВ,бр.33 от 28 март 2008 г.

ЗАКОН за устройството на Черноморското крайбрежие. В сила от 01.01.2008 г. Обн. ДВ.бр.48 от 15 юни 2007 г.

ЗАКОН за чистотата на атмосферния въздух. В сила от 29.06.`996 г., Обн.ДВ.бр.45 от 28 май 1996 г., попр.ДВ.бр.49 от 7 юни 1996 г., изм.ДВ.бр.85 от 26 септември 1997 г., изм.ДВ.бр.27 от 31 март 2000 г., изм.ДВ.бр.102 от 27 ноември 2001 г., изм.ДВ.бр.91 от 25 септември 2002 г., изм.ДВ.бр.112 от 23 декември 2003 г., изм.ДВ.бр.95 от 29 ноември 2005 г., изм.ДВ.бр.99 от 8 декември 2006 г., изм.ДВ.бр.102 от 19 декември 2006 г.